

hető. Az állam meghagyhatja bárki kezén a közoktatást, azaz taníthat bárki: az egyes, a testület, az egyesület, a szövetkezet vagy bármiféle institutio, de az államhatalomból kifolyólag — ezt fenn kell tartani! — és csak úgy és csak akképen, hogy az állam akarata mindenkor érvényesülhessen, és semmi, a mi az állam akaratával ellenkezik, érvényesülni ne bírjon. Ha ez a legfőbb elv diadalra jut és elismerése az életbe lesz oltva, nem kell féltenuünk az egységes nemzeti közoktatást.

Mélyen tisztelt kongresszus! Nem azokat a programpon-
tokat tartom fontosaknak, a melyeket ebből az általános elvből
javaslataimba felvettem s nem ringatom magam afféle illusiókban,
hogy a proclamált elvnek azonnal törvénybe foglalása már a kér-
dés megoldását is jelentené. Nagyon jól tudjuk, hogy az későn fog
törvénybe foglaltatni, s ha bele foglaltatik is, az életbe még később
fog átmenni: mindennél fontosabb az, hogy mi érezzük
ennek az elvnek a jelentőségét és nagyságát. Ha mi át vagyunk
tőle hatva; ha bennünket ez a tűz és ez a szent lelkesedés hevít:
nem fogunk csüggedni a küzdelemben, bármilyen hosszú lesz is
az, s nem fogjuk elveszteni hitünket a győzelemben, mely el nem
maradhat.

Budapest.

SEBESTYÉN GYULA.

VÉLEMÉNY A KÖZÉPISKOLAI TANTERV-REVISIO ÜGYÉBEN.

(Feleletül az országos közoktatási tanács állandó bizottságának kérdéseire.)

Középiszkolai tanterveinknek több mint egy évtizedes multja
kétségtelenül elég okot és alkalmat szolgáltat alapos átvizsgálá-
sukra, hogy a használatuk folyamán esetleges fogyatkozásokról
szerzett tapasztalatokat e tantervek javítására fordíthassuk. De
viszont számos belső és külső ok kényszerít bennünket, hogy a
célbavett tanterv-revisio körül a legnagyobb óvatossággal járjunk
el s inkább csak e tanterveknek a Pozzájok füződő utasítások
szellemében továbbfejlesztésére, mint átalakításukra törekedjünk.

A belső okok magában tantervünkben fekszenek. Gymna-
siumi tantervünk ugyanis — mert a reáliskolai tanterv revisioját
illetékesebb egyéneknek hagyva fenn, véleményem nyilvánításá-

ban inkább csak a gymnasiumi tantervre szorítkozom — egyfelől az általános emberi és a nemzeti nevelés alapvető tanulmányainak, másfelől a nyelvészet-történeti és a természettudományi tantárgyaknak összeegyeztetésében oly helyes arányt s a korszellemhez is oly közeleső álláspontot tüntet föl, a minőt a nagyobb nyugat-európai államok egyetlen tantervében sem találunk, a mennyiben a korszellem követelte nemzeti nevelésnek és természettudományi oktatásnak egy nyugateurópai tanterv sem enged oly széles és mélyreható alapot az általános emberi és philologiai tanulmányok mellett, mint a mienk; úgy, hogy a magyar gymnasium már jelen alakjában is sok tekintetben megfelel a minden szaktanulmányra képesítő *egységes középiskola* követelményeinek. E mellett az egyes tanulmányágak helyes tagolása, az egyes disciplinák egymásra következése s az egész középiskolai nevelés egységes rendszere szintén oly kiváló tulajdonságok, a melyek méltó megbecsülést kívánnak gymnasiumi tantervünkben.

A külső okok tanügyi viszonyainkban rejlenek. Az utolsó másfél évtized alatt ugyanis középiskolai tanrendszerünk a görög-pótló törvény káros hatása mellett is meglehetősen consolidálódott s a középiskolai törvény hatása alatt még az autonom hitfelekezetek tanítási rendszere is annyira hozzá simult állami tantervünk irányelveihez, hogy *középiskolai oktatásügyünkben ma egységesebb szellem uralkodik, mint bármikor a múltban*. És ha most tantervünk gyökeres átalakításával ez egységet megbontanók, talán újra egy évtized assimiláló hatására kellene várakoznunk, míg a különböző jellegű gymnasiumok közt az ellentétek elsimulnak s egységes irányban olvadnak össze. Ezt pedig nagy, mélyreható ok nélkül nem szabad előidéznünk.

Nem kevésbé int továbbá az óvatosságra közoktatási miniszterünknek az országos közoktatási tanácshoz intézett újabb rendelete, melyben — be sem várva a középiskolai tanterv revisioja ügyében kiadott rendelet eredményét, sőt épen a közoktatási tanácsnak ez ügyben teendő javaslatát akarván irányítani — nagyobb s messzebbmenő középiskolaügyi reformra: a gymnasium- és reáliskolától nyújtott jogositások kiegyenlítésére, a kétféle középiskola tantervének az alapvető tárgyakban való egyesítésére s ezzel kapcsolatban új középiskolai törvény előkészítésére hívja fel a figyelmet. Mikor tehát épen a

tanterv revisiójával egyidejűleg ily gyökeres középiskolai reform van kilátásba helyezve, tanterveinken e reformok előtt nagy átalakítást tennünk s középiskoláink életébe nagy változásokat hozunk, holott talán időnk sem lehetne újításaink kipróbálására: legalább is nem vallana bölcseségre. Attól a kísérletezéstől pedig, hogy középiskoláink átalakító reformjának tisztázása és megállapítása előtt e reform utját egyengető változásokat hozzunk létre tanítási rendszerünkben, az Isten óvja meg közoktatásügyünket. Elég okulást nyújthat e tekintetben a görögpótló törvény, mely magasabb reform előkészítése czímén bontotta meg tanításrendünk egységét, s íme az időnk tanúsága már e törvény revisióját követeli, az a magasabb reform pedig még mindig várat magára.

Ily gondolatoktól vezetve bátorodom az orsz. közoktatási tanács állandó bizottsága részéről a középiskolai tanterv-revisio ügyében kitűzött kérdésekre feleletet adni.

1. A mi a túlterhelés kérdését és ezzel kapcsolatban mai gymnasiumi tantervünk követelményeinek leszállítását illeti, nem tartózkodom kinyilvánítani, hogy részemről nem találok tantervünkben oly követeléseket, melyek e tantervnek okos és az utasítások szellemében történt keresztülvitele mellett a növendékek túlterhelésére vezetnének, s a tanterv mai követelményeit a hazai közműveltség veszélyeztetése nélkül lejjebb szállíthatóknak egyáltalán nem tartom. Egy pár tantárgy anyagát lehet ugyan az egyes osztályokba arányosabban elosztani, de az egész középiskolában elérendő végczélt egy tanulmány körében sem lehet alábbszállítanunk gymnasiumunk mai színvonalának lejjebb szállítása nélkül. Pedig egyik-másik tudomány szak középiskolai czélja, mint a latin, görög es bölcsészeti tanulmányoké, mai tantervünkben is alacsonyabb fokon van megszabva, mint a nyugateurópai középiskolai tantervekben, s ha a mai niveaut még jobban leszállítjuk, ezt nemzedékek intellectualis fejlettsége s hazai közműveltségünk fogja megsejteni. *A középiskolai tanterv leszállítása lassankint magával vonná az egyetemi oktatás színvonalának süllyedését is* és akkor volnánk igazán a tudományos vizsgálódás terén a nyugati műveltség járószalagjára utalva.

Ha van túlterhelés a mai gymnasiumban, ezt nem a tanterv okozza, hanem azok a körülmények, melyekre az országos közokt. tanács 1896 június 15-én a közoktatási miniszterhez intézett fölterjesztésében rámutatott, t. i. tanárjelöltjeink didaktikai és peda-

gogiai kiképzésének fogyatékosága, osztályaink zsúfoltsága s a tankönyvek terjedelme és módszere. Tulterhelést ugyanis nem annyira az iskolai tanóra s nem e tanórákon végzett szellemi munka, hanem főként az iskolán kívül is iskolai munkával való foglalkozás vagyis a házi munkásság okoz növendékeinknek. Pedig e házi munkásságot tantervi utasításaink a legszűkebb körre szabják, sőt a négy alsó osztályra nézve egyenesen kimondják, hogy *a tanítás sulypontja egészen az iskolára esik*, s legfőleg a nyelvtanítás körében a szó és verstanulást írják elő házi foglalkozásul. Hogy aztán tanáraink az utasításnak e magaslatára nem tudnak emelkedni, hogy növendékeiket még több házi foglalkozással terhelik meg, mint iskolai munkával, annak bizony nem a tanterv és a tantervi utasítások, hanem tanáraink pädagogiai és didaktikai járatlansága, vagyis tanárképzésünk az oka.

Különben részemről nem volnék ellene legalább a két alsó osztályra nézve — hol a gyermek idegrendszere az iskolai munkától a legnagyobb támadásnak van kitéve — a heti tanóra lejjebb szállításának sem. Ha a szomszéd Ausztria a rendes tantárgyak tanítását 22 heti órával kezdi meg gymnasiumában s még a második osztályban is csak 23 órával folytatja, — ha a reformátusok hazai tanterve ugyanezt mind a két osztályban 23 heti tanórán végezteti, állami tanintézeteink is megoldhatnák e feladatot ugyanennyi tanórán s legfőleg a nemzetiségi vidékeken a magyar nyelvi oktatás szempontjából mintegy helyi tantervben engedném a heti tanórák számát 24-re emeltetni. Ez óra-megtakarítás pedig eszközölhető volna egyfelől a földrajznál (a tananyag alább említendő megszorításával), másfelől a tiszta magyar vidékeken a magyar nyelvnel. Ha ugyanis hazai reformátusaink ugyanazon magyar nyelvi tananyag elvégzésére beérik e két osztályban 4—4 heti órával — pedig nem növelnek rosszabb magyarokat, mint az állam tanintézetei — az állami tantervet követő középiskoláink is megoldhatnák feladatukat az első osztályban öt, a másodikban négy, heti magyar órával.

Hogy a középiskolai osztályoknak növendékekkel való rendkívüli zsúfoltsága mennyire megnehezíti a tanterv teljes keresztülvitelét, eléggé megbeszélt dolog. De ezen ismét nem a tanterv követelményeinek leszállításával, hanem az osztályok tanulói létszámának korlátozásával lehet segitenünk. Már a középiskolai törvény is oly magas számban állapította meg az osztályok növen-

dékeinek létszámát, hogy az szinte a pädagogia elveibe ütközik. Midőn pedig közoktatási kormányunk rendeleti uton még ennél is tovább ment és 68 növendéket is megenged egy-egy osztályban, sőt a társadalmi viszonyok nyomása alatt 70—75 növendék fölvételét is jóváhagyja: ez által lehetetlenné tévén a növendékek egyéniségével való tanári foglalkozást, a középiskolai tanítás sikeretelenségét maga szentesíti. E bajon pedig csak középiskolák állítása s nem tanterv-revisio segíthet.

Kétségtelenül hasznos orvosszer volna e tekintetben a fölvételi vizsgálat életbe léptetése is, mely a kellő készütség, sőt minden arravalóság nélkül gymnasiumainkba tóduló elemet már a középiskola küszöbénél visszatartaná s ez által a legsúlyosabb ballaszttól könnyítené meg tanintézeteinket. Tudvalevő az is, hogy qualificationalis törvény, mely már a középiskola negyedik osztályának elvégzéséhez bizonyos jogositásokat köt, mennyi tudományos pályára nem is törekvő növendékekkel szaporítja középiskolai tanuló ifjúságunk létszámát, s hogy a magasabb tanulmányokra előkészítő középiskoláknak ily elemektől megszabadítása mennyire megkönnyítené tantervünk követelményeinek megvalósítását. De hát mindezen orvosszerek igénybevétele törvényhozási actussal járna és így nem is kívánok rájuk bővebben kiterjeszkedni.

Köztudomásu a tankönyvek szerepe a növendékek megterhelésében. A tanár ugyanis jóformán nem a tantervhez, hanem a tankönyvhöz kénytelen alkalmazkodni. S ha a tankönyv tulságos terjedelmével lehetetlenné teszi a tananyagnak az iskolai órákon való feldolgozását, vagy ha rossz módszerével akadályozza tantervi utasításaink szellemének érvényesülését: a növendékek túlterhelése mellett sikertelenné is teszi a tanítást. Az ily bajon csak a tankönyvrevisio és alkalmas tankönyvek készíttetése segíthet.

Végül előszeretettel szokták felhozni utasításaink ellen a szakrendszer alkalmazását, mint oly körülményt, mely a szaktanároknak tanszakjuk iránt érzett előszeretete folytán szintén a tanuló ifjúság túlterhelésére vezet. De az ilyen vád csak utasításaink felületes ösmeretéből származhatik. Hiszen ez utasítások egyenesen megkívánják, hogy *az alsóbb osztályokban a rokon szakok lehetőleg egy kézben csoportosíttassanak*. S ha ez uton mégis túlterhelés áll elő, az megint csak a szaktanárok munkáját ellenőrző egységes vezetés hiánya miatt történik és így adminisztratív uton hárítható el.

Számos út és mód van tehát arra nézve, hogy középiskolánk bajain a tanterv színvonalának leszállítása nélkül segítsünk. Mint fentebb említettem azonban, egy pár tantárgy anyaga talán helyesebb arányban volna fölosztható az osztályok közt s ezáltal nemcsak az esetleges túlterhelés elhárítása, de a tanulás eredménye is jobban biztosítható volna. Ilyen első renden a földrajz, melynek egész anyaga az alsó két osztályba lévén összeszorítva, talán e körülménynek legtöbb része van abban, hogy ez ismeretkörben oly nagy járatlanságot tanusít ifjúságunk. Helyesebb volna, ha az első osztályt egészen Magyarország és Ausztria természeti viszonyainak megismertetésére fordítanók, a másodikban az óvilág földrajzát tanítanók, Amerika és Ausztrália ismertetését pedig a harmadik osztályra hagynók, a mely osztályban egyszersmind mintegy összefoglalásul és záradékol az egész föld felületéről s földünknek az égi testekhez való viszonyáról is tájékozást nyerne a tanuló a physikai és mathematikai földrajz elemeiben. E felosztással nemcsak azt érnék el, hogy hazánk földrajzi viszonyainak több időt szentelhetnének, a mi pedig nemzeti szempontból kiváló jelentőségű, hanem a földrajzi alapfogalmakat egészen a hazai föld ismertetésén sajátíthatná el a tanuló, a leíró földrajznak pedig több osztályra való kiterjesztése által talán a szerzett ismeretek feldolgozását is jobban biztosíthatnók; e mellett mint fentebb érintettem, az alsó két osztály heti óraszámát is lejjebb lehetne szállítanunk, mert ilyenmü felosztás mellett a földrajzra mindenütt elég lenne három heti órát fordítani, a harmadik osztályban a történelemből csatolván hozzá egy órát.

Másik ilyen tárgy a történelem, a melynek köréből az egész újkori és legújabbkori történelem a VI. osztályba van beillesztve. Pedig ha valahol, akkor itt csábíthatja igazán a szaktanárt a rendkívül sok fontos és érdekes anyag a túlterjeszkedésre; úgy hogy ez osztály történelmi tananyaga csak nagy óvatosság mellett, vagy egyáltalán nem végezhető el. Sokkal helyesebb volna, ha századunk politikai nagy átalakulásait a bécsi kongresszus után a VII. osztályra hagynók, a hol e történelmi rész, mint a jelenlegi európai államok kialakulása a politikai földrajzhoz is alkalmas bevezetésül szolgálna s ez okból ez osztály történelem-földrajzi óraszámát a német nyelvtől veendő egy órával a többi felső osztály mintájára szintén háromra lehetne emelnünk.

Ha ezek mellett utasításainkat is megfordljuk azzal a figyel-

meztetéssel, hogy a természettan tanítása a természet törvényeinek fölfejtése körül csak a legszükségesebb matematikai deduciókra szorítkozzék s a természeti tüneményeket inkább kísérleti uton világítsa meg, hogy a földrajz tanításában óvakodjunk az országok és földrészek terményeinek, ásvány-, növény- és állatvilágának fölösleges részletezésétől, s ne tegyük e tantárgyat leíró természetrajzzá, hanem csak a legjellemzőbb termények ösmertetésére szorítkozzunk: akkor azt hiszem, elég óvó intézkedést teszünk a túlterhelés elkerülésére.

2. A második kérdés a nemzeti elemnek tantervünkben nagyobb fokú érvényesítésére, vagyis a nemzeti tartalmu tanulmányoknak szélesebb körére czéloz. E kérdésre mindenekelőtt megjegyzem, hogy azoknak a panaszoknak, a melyek tanuló ifjúságunknak ez irányban való kevés készülségére vonatkoznak, semmivel sincs több alapjuk, mint azoknak, a melyek a középiskolának egyéb tanulmányokban elért eredményével sincsenek megelégedve. S ha mégis több panaszt hallunk a nemzeti nevelés fogyatékosága miatt, természetes oka csak abban van, mert sokkal közelebbről érint és sokkal jobban bánt bennünket, ha ifjúságunk járatlan-ságát a hazai irodalomban, magyar történelemben és hazánk földjének ismeretében, mint ha a latin irodalomban, világtörténetben és Amerika földrajzában kell tapasztalnunk. A bajnak eme közösége mutatja, hogy a nemzeti nevelés hiányainak okait szintén azon tényezőkben kell keresnünk, a melyekre föntebb, mint a középiskolai nevelést megbénító körülményekre bátor voltam rámutatni. És ha arra a kérdésre kell feleletet adnom, hogy a nemzeti nevelés eredménytelensége mennyiben gyökeredzik magában tantervünkben s mit lehet ez irányban tantervünkön változtatnunk: vajmi kevés mondanivalóm van.

A tantervünkben rejlő, s mindez ideig eléggé ki nem aknázott nemzeti elemekre már többen rámutattak. «E tanterv megköveteli, hogy nemcsak azok a tantárgyak, melyek a magyar czímet viselik, hanem valamennyi gymnasiumi disciplina a nemzeti nevelés szolgálatában álljon, nemcsak a magyar nyelv és történelem tanára, hanem az egész tanári kar a nemzeti szellem szószólója s az egész gymnasium a nemzeti szellem melegágya legyen és valljuk be, hogy tantervünk eme nemes intencióinak minden irányban való megvalósítása még sok tekintetben a jövő feladata. Hogy magyar nyelvi tanításunk ne csak stilistikai, retorikai és

poétikai oktatás legyen, mint a régi iskolában volt, hanem a tantervi utasítások szellemében nemzeti irodalmunk tartalmának feldolgozására fordítsuk a figyelmet; hogy irodalmunk ismertetését a gymnasium I. osztályától kezdve a legfelsőig tárgyi és történelmi körök szerint fokozatosan osszuk be; ez még jó részben megoldásra váró feladat. Hogy az idegen nyelvek tanításában keressük a nemzeti kapcsolatokat, hogy a világtörténelem tanítása nemzeti fejlődésünk főbb mozzanataihoz fűződjék, hogy a földrajzi és természettudományi oktatás kiváló feladatának tekintse hazánk természeti viszonyainak megismertetését, s hogy még a matematika is gondot fordítson a magyar közgazdasági és statisztikai viszonyok feldolgozására: mindezek még oly szorványos jelenségek, hogy inkább csak közoktatásunk jövő irányát jelzik.» Így szoltam magam is millenniumi tanügyi kongresszusokon, s ma is úgy gondolkozom, hogy *nemzeti nevelésünk emelése szempontjából első renden nem a tantervünkön tehető változtatásokról, hanem e tanterv végrehajtásáról s különösen utasításaink szellemének megvalósításáról kell gondolkoznunk.*

Legnagyobb feladat vár e tekintetben megoldásra a középiskola I—VI. osztálya számára készítendő magyar olvasókönyv szerkesztése körül, a mely olvasókönyv nemzeti életünk legnemesebb és legsajátosabb megnyilatkozásait s irodalmunk legértékesebb kincseit úgy csoportosítsa, hogy egyfelől tanuló ifjúságunk értelmi színvonalának és tanulmányi körének, másfelől nemzetünk történelmi és kulturális fejlődése fokozatainak megfelelően a nemzeti szellem kincstárát képezze s belőle a középiskolai tanuló ifjúság lelkének nemesítése s az irodalmi műfajok megismerése mellett a nemzeti geniusnak úgy jelenlegi, mint történelmi megnyilatkozásait is láthassa. Ez olvasókönyvnek tehát az egyes osztályok tanulmányi fokozatához való illeszkedés mellett nemcsak az illető osztályok magyar nyelvi tananyagát kell felölelnie, hanem a magyar nyelvi tanulmányok végén eszközlendő irodalomtörténeti összefoglaláshoz is alapot kell vetnie. Ily olvasókönyv elveinek megállapítása körül a budapesti tanárképző-intézet gyakorló gymnasiuma már régóta eszmélődik s megállapodásainak eredményét látom bevive az imént szervezett budapesti nő-gymnasium tantervjavaslatába, midőn az első osztály olvasmányait a magyar népmese és a hunmondakör világából vett irodalmi művekre terjeszti ki, a másodikét a honfoglalásra és az ő magyar

életre, a harmadikét az Árpádok korára, a negyedikét az Anjouk és Hunyadiak korára, az ötödikét a Habsburgház és török hódoltság korára, a hatodikét a jelen századbéli nemzeti átalakulás korára vonatkozó irodalmi művekből kívánja összeállítani. Nagyon megszívelésre méltó tervezet.

De e mellett tantervi változtatással is elő kell mozdítanunk a nemzeti nevelés ügyét s közelebbről nemzeti irodalmunk ismeretetését. *Az irodalomtörténet tanítását ki kell terjesztenünk a két felső osztályra, mint a hogy a reformátusok gymnasiumaiban és a reáliskola tantervében van, s mint a hogy az imént említett négymnasiumban is tervbe van véve. A hat alsó osztály irodalmi olvasmányai ugyanis csak kevéssé terjedhetnek ki a régi magyar irodalmi művekre, pedig első renden magoknak az irodalmi műveknek olvastatására s olvasásból való megismertetésére, nem pedig a kézi könyvek kész ítéleteinek megtanítására kell törekednünk. Módot és alkalmat kell tehát nyújtani ifjúságunknak, hogy irodalmunk régibb kiváló termékeivel is megismerkedhessék; különösen kívánatos, hogy a jelenlegi görögpótló tanfolyam magyar irodalmi olvasmányainak javarésze a középiskola összes növendékeinek nevelésére fölhasználtassék. De ezt az irodalomtörténet három heti óráján a VIII. osztályban eszközölnünk lehetetlen lévén, a régi magyar irodalom ismertetését (Kisfaludy Károlyig) át kell helyeznünk a VII. osztályba. Minthogy pedig ez által a retorika és poétika az V. és VI. osztályba szorul, — hogy az olvasmányok körét itt se legyünk kénytelenek korlátozni — ez osztályok magyar nyelvi óráit emeljük négyre épen úgy, mint a stilisztikánál van a negyedik osztályban. A kívánt óratöbbletet megint csak a német nyelvtől nyerhetjük, a mely ekként két órás tantárgy maradna mind a négy felső osztályban.*

A nemzeti elemnek előbb-utóbb átalakító hatást kell gyakorolnia történettanításunkra is. Nemzeti fejlődésünk mozzanataihoz kell fűznünk a világtörténet tanítását, hogy a közöttük levő kapcsolatokat és az európai eszméknek nemzeti életünkre való hatását éreztethessük növendékeinkkel. A magyar történelemnek kell képezni azt a fővonalat, mely egész történettanításunkon áthuzódik, belőle kell kiágaznia s hozzá kell visszavezetnie a világtörténelem mezejére tett minden excursionak, hogy ekkép mintegy világtörténeti keretbe illesztve világíthassuk meg saját történelmünket. De ez a didaktikai elv, mely egészen átalakítaná történet-

tanításunk tantervét, ma még nincs annyira kialakulva, részleteiben nincs úgy kidolgozva, hogy a kísérletezés veszélye nélkül ráalapíthatóknak történettanításunkat. Még legrészletesebben találjuk körvonalozva a nő-gymnasium tantervjavaslatában, a mely javaslat, miként az újabb pædagogiai irányeszméket és a nemzeti nevelés követelményeit általában, úgy e didaktikai elvet is igyekszik érvényre juttatni s nem tanít többé külön-külön magyar és világtörténetet, legfőlebb a történettanítás végén foglalja össze a magyar történet főbb mozzanatait. De a nemzeti szempontnak ilyenmő érvényesítése e tervezet után sem teszi rám teljesen a kiforrott eszme megnyugtató hatását; legalább a hazai és európai történet összekötő kapcsait és érintkezési pontját tisztább világításba kellene helyeznünk, hogy a tankönyv szerkesztését irányíthassuk. Azért hadd próbálják ki előbb mások a mi tanulságunkra.

3. A közoktatási tanács harmadik kérdésére, hogy t. i. a középiskolába új tantárgyak fölvétele, vagy a most is kötelező tantárgyak anyagának kibővítése, mely tantárgyak szerepének megszorításával volna eszközölhető: a föntebbiek után nincs mondani valóm s legfőlebb az általános tanterv változtatására vonatkozó javaslataimat kell összefoglalnom. Ezek pedig a következők: *a)* a földrajz tananyaga az alsó három osztályra terjesztendő ki s ez okból míg a két alsó osztály óraszámát egygyel leszállítható, (sőt a tiszta magyar vidékeken a magyar nyelvtől elveendő egy órával még jobban is reducálható), a harmadik osztályban a földrajz óráit a történettől elveendő egy órával növelnünk kell; *b)* a magyar irodalomtörténet tanítását a két felső osztályra kell kiterjeszteni; *c)* az ötödik és hatodik osztály magyar nyelvi óraszámát egygyel növelnünk kell; *d)* a legújabb kor történetét a VII. osztályba kell áttennünk a politikai földrajzhoz s ez okból e tantárgy heti óraszámát egygyel szintén növelendő. A két utóbbi pontnál jelzett óratöbbletet csak a német irodalmi tanítástól tartom elvonhatóknak.

Ösmeretesekek ugyanis azok a körülmények, a melyek bennünket a német nyelvnek még a gymnasiumban is általánosan kötelező tárggyul való fölvételére kényszerítenek. Míg ugyanis a szomszédos Ausztria egy modern idegen nyelvet sem vesz föl általános gymnasiumi tantervébe és ez által jóval több időt fordíthat a gymnasium valódi céljának megvalósíthatására, addig mi

részint politikai helyzetünk miatt, részint a nyugateurópai civilizatiohoz való viszonyunknál fogva kénytelenek vagyunk a német nyelvet ily tárgyul fölvenni. A nyugat gymnasiumaiban feltaláljuk ugyan valamelyik élő idegen nyelv kötelező tanítását, de az alapvető egy pár alsóbb osztályon felül e nyelv mindenütt két órást tárgyul van a tanszervbe illesztve. És én azt hiszem, hogy a középiskola a társadalmi körülményektől és a politikai viszonyoktól támogatva nálunk is megtenné a tervezett óra-apolasztás mellett is e tekintetben azt a szolgálatot az életnek, melyet idáig teljesített; sőt ez alapon a reáliskola két alsó osztályában is kevesbíthetőnek tartom a német nyelv (és esetleg a rajzoló mértan) tanóráit annyira, hogy a gymnasiumra nézve javasolt óra-leszállítás mértékét itt is elérhessük.

4. A negyedik kérdés a görög-pótló tanfolyamra vonatkozik, s a tanterv-revisio szükségét első renden kétségtelenül e tanfolyam állapota, tantervének tarthatatlansága hozta felszínre. Mindazok a tekintetek ugyanis, melyek az általános tanterv revisiójánál óvatosságra és tartózkodásra intenek, ez elhibázott alkotással szemben egyáltalán nem kötnek, sőt a leggyökeresebb átalakításra sarkalnak bennünket; mert bármily irányt vegyen is a középiskola jövő reformja, a görög-pótló tanfolyam új rendezésével nem vágunk elé semmi reformnak, csak a tanulmányi rendet szilárdítjuk meg. Véleményem szerint ugyan leghelyesebb volna a lefolyt hat év meggyőző tapasztalata alapján e tanfolyamot egészen eltörölni, mert ugyanazon tanintézetben a tanulmányok bifurcatioja s az éretlen gyermeknek a tanulmányok közt való válogatása egyenesen a tanulmány komolyságát kockáztatja, főleg, ha az egyik irány még kevesebb óraszámmal is jár, mint a másik, felületességével pedig mintegy a tanulástól való mentességre nyújt szabadságot. Vagy ha már a megkezdett ösvényről egy könnyen le nem térhetünk, akkor legalább a millenniumi tanügyi kongresszus megállapodásához képest *tanintézetenként külön kellene berendeznünk a különböző irányu tanfolyamokat*, hogy az egy tanintézetbe járó ifjúság közszellemét ne lazítsa meg, s az iskolai fegyelmet ne gyöngítse meg a tanulmányok különböző irányja. Ez az egyik ok, a miért részemről nemcsak a görög-pótló tantervnek, hanem magának a görög pótló törvénynek revisióját is szükségesnek tartom.

Még erősebb ok van a törvény revisiójára abban a körül-

ményben, hogy e nélkül nem tudjuk elenyésztetni a görög pótló tantervben nyilatkozó anomaliát. E törvény ugyanis bizonyos részben magyar irodalmi tanulmánnyal pótoltatván a görög nyelvet, ez által abba a visszas helyzetbe hozza a gymnasiumot, hogy van egy tantárgya s pedig a legfőbbik, melyet tanítványainak kétféle mértékben tanít, de azért a tanfolyam végén egyenlő irodalmi tájékozódást, egyenlő irodalmi belátást vár tőlük. A tanuló ifjuság bizonyos percentje ugyanis négy éven át jóval szélesebb körű magyar irodalmi oktatásban részesül, mint a többi tagja, aztán az érettségi vizsgálaton e tantárgyból mégis közös mérték alá esnek valamennyien, ugyanazon irodalmi feladatokat kell megoldaniok az írásbeli, ugyanazon irodalmi kérdésekre kell megfelelniök a szóbeli vizsgálaton. E helyzetet csak törvényrevisio segíthet.

A magyar irodalom nem lehet tehát a görög nyelvi recompenratio tárgya s a mit belőle idáig e célra kiszemeltünk, azt — mint föntebb érintettem — ha nem mind is, de jó részét a magyar nyelvi tanterv keretében kell feldolgoznunk. *A görög nyelv tanulását a dolog természete szerint csak a görög szellem ismertetésével lehetne helyettesítenünk.* A görög kultúra soha el nem évülő alapját teszi az emberi műveltségnek s annyira felszívódott az európai civilizatióba, hogy ismerete, megértése és átérzése nélkül tudományos, vagy æsthetikai műveltség nem képzelhető. A miben tehát a görög szellem maradandó, vagy épen örök értékű alkotásokat hozott létre: irodalmát és képzőművészetét kell megismertetni a görögül nem tanuló ifjúsággal; amannak kiválóbb remékeit műfordításban olvastatva, emezt graphikus táblák, gyps vagy terracotta öntvények alapján ismertetve és a rajzolással összekötve, hogy egy-egy görög stilü oszlopfő, talapzat, vagy más épületrész utánrajzolásával nemesíthesse izlését. Sőt a görögpótló tanulmányok művészeti ágát ki lehetne bővíteni a román, gót és renaissance korabeli építészeti elemek ismertetésével és rajzoltatásával is, hogy ily uton az izlés és rajzolási ügyesség fejlesztése mellett — mint a nő-gymnasium tervezi — egész művészettörténeti tanulmányt végezzenek növendékeink.

A görögpótló tanulmányok tehát ezután is két irányt vehetnének, a melyeknek mindenike a görög szellemenben gyökereznek: *a görög irodalmi művek olvastatását és a rajzzal összekötött művészettörténeti oktatást, amarra az V—VII. osztályban három, a*

VIII-ban kettő, emerre mindenütt 2 heti órát fordítva, hogy a különböző tanfolyamon levő növendékeknek, illetőleg különböző irányu tanintézeteknek heti óraszámja is egyenlő legyen. Az ábrázoló mértan e szerint kimaradna a görögpótló tanfolyamból. Hiszen ha a gymnasium négy felső osztályának heti óráit törvényváltoztatás nélkül emelni lehetne, vagy ha a mai tantárgyak megszorításával két órát megnyerhetnénk, részemről örömetst vinném be a szabadkézi rajzzal összekötött eme művészettörténeti tanulmányt a középiskola általánosan kötelező tantervébe, mert ifjúságunk æsthetikai művelésének, ízlése nemesítésének nagy szüksége volna ily nevelő eszközre, — s akkor a görögpótló rajz körébe lehetne tisztán az ábrázoló mértant utalnunk; de a mai viszonyok közt a középiskola általános reformjának megoldása előtt ilyen javaslatra nem vállalkozom.

A görögpótló tanfolyam berendezése a következőleg volna eszközölhető:

A) Irodalmi olvasmányok: V. osztály: Herodotos (különösen a skythákról szóló IV. könyv, melynek olvastatásával nemzeti őstörténelmünk tanulmányának is teszünk némi szolgálatot). Görög állami és magánrégiségek. Görög lyrai szemelvények. Vagy ha a magyar irodalomtörténet kiterjesztése folytán a retorika az V. osztályba jutna, mint a reáliskolában, akkor a lyrai szemelvények a VI. osztályra maradnának s helyöket Demosthenes olynthiai beszédei vagy philippikái foglalnék el. VI. osztály. A homerosi két epos a görög vallásos régiségekkel és mythosokkal (esetleg az említett lyrai szemelvények). VII. Aischylos Oresteiaja, Sophokles és Euripides egy-egy tragœdiája. VIII. Platon kisebb dialogusai s részletek Államából. Thukydides, vagy ha az V. osztályból Demosthenes kimaradt, a koszorúról tartott beszéde.

B) Rajz és művészettörténet: V. osztály: A görög építészet ismertetése, görög stíli építészeti részek (oszlopfők, talapzatok) rajzolása graphikus minták után. VI. osztály. A román, gót és renaissance korabeli építészeti elemek ismertetése és rajzoltatása graphikus és domboru minták után. VII. osztály. A görög szobrászat ismertetése. Fejek rajzoltatása graphikus minták után. VIII. osztály. A renaissance művészetének ismertetése. Fejek, kezek, lábak ábrázolása öntvények után. Virágok természet után való rajzolása és festése.

Javaslatom utóbbi része egészen a nő-gymnasium négy felső

osztályának rajztanítási tervezetéből van véve; de azt hiszem, többet építne ifjaink műveltségén is, mint a görögpótló rajznak ábrázoló mértanból és szabadkézi rajzból kombinált jelenlegi tanterve.

Debreczen.

DÓCZI IMRE.

ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS.

Jelentés a polgári iskola reformjáról.

(Előterjesztetett az állandó-bizottság 1897 január 12-iki ülésében.)

Az a vallás- és közokt. miniszteri f. é. 3501. eln. sz. alatti rendelet, a mely a címül tűzött ügyet az Orsz. Közoktatási Tanács feladatává tette, röviden e szavakban ad útastást tárgyunkban: «kivánom, hogy a polg. iskolák állapota, szervezete és tanterve minden oldalról beható tanulmány tárgyává tétessék, hogy a Tanács ennek alapján mielőbb megállapodásra jusson abban a tekintetben, mily irányt kell vennie a reformnak».

A kegyelmes rendelet e szerint semmi irányban directívát nem ad, kezünket meg nem köti, sőt teljesen a Tanácsra bizza, hogy a polg. isk. reform kérdésével kapcsolatos összes, meglehetősen bonyolult viszonyokat vizsgálódása körébe vonja, hogy majdan az e vizsgálódásokból származó eredmények alapján jelöltessenek meg azok az elvek, melyek a feladat megoldását vezérlik, s öltsenek testet az intézet belső és külső szervezetére vonatkozó javaslatok.

Ily tágkörű feladattal szemben első kötelességnek véltem, hogy rámutassak arra a reális alapra, melyen a reformálni kívánt intézmény áll. Ez az alap természetesen a népiskolai közoktatás tárgyában kelt 1868: XXXVIII. törvényezikk, melynek 67—79. §-ai alkották meg, a népoktatási intézetek keretében, a polgári iskolát.

A nevezett törvényezikk a polgári iskolák mellett szervezte az u. n. felső népiskolákat is. Ezek a felső népiskolák azonban a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter huszonötödik hivatalos jelentése szerint elsorvadtak, de rovásukra a polgári iskolák, kivált 1888 óta felendültek.

Ama huszonhét év alatt, melyre a polgári iskolák multja kiterjed (nem kívánok az 1868. év előtti e nemű történeti nyomokra visszatérni, melyeknek a köztudatba idézéséről a nmélt. miniszter a millennium alkalmából megjelent, említett huszonötödik hivatalos jelentésében,